

הדרכה תורנית למורים – טהרת הלשון

ראשי פרקים:

1 עמוד	פתיחה
2 עמוד	מקור המצווה
2 עמוד	הגדרת האיסור
3 עמוד	מהות המצווה
4 עמוד	שמירה על ערך צנעת הפרט מול ערך חירות האדם וחופש הביטוי
4 עמוד	חומרת איסור לשון הרע ועונשו
4 עמוד	איסור לשון הרע חמור מהעבירות החמורות ביותר בתורה
5 עמוד	לשון הרע מרחיקה את האדם מה'
5 עמוד	משמעות עצומה למילה
5 עמוד	הקב"ה מתנהג איתנו מידה כנגד מידה על פי התנהגותנו
6 עמוד	עונשו של החוטא
6 עמוד	לשון הרע לתועלת - מותר
7 עמוד	קשיי המצווה והדרכות לקיומה
7 עמוד	על החפץ חיים
8 עמוד	תולדותיו
9 עמוד	סיום
10 עמוד	תפילה לשמירת הלשון

פתיחה:

"מה אתה נרעש כל כך? נכון, אמרתי על מישהו דבר רע, אז מה כל כך נורא בזה, זו אמת וכולם יודעים את זה! בסדר, דיברתי לשון הרע או רכילות (אני לא ממש יודע מה ההבדל), אבל תגיד לי, באמת אני לא מבין, מה כל כך חמור במה שעשיתי? שמעתי שעל פי חז"ל עשיתי משהו נורא כל כך, שהוא אפילו חמור יותר מעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. מה כבר עשיתי? רק אמרתי כמה מילים..."

לדאבונו, רבה העזובה והזלזול באיסורי לשון הרע ורכילות, עד שבעיני רבים נדמית הזהירות מאיסורים אלו כמילי דחסידותא (הנהגות רק למי שרוצה להיות חסיד, ולא חיוב מן הדין), ונעשה הדבר כהיתר כאילו אין איסורים אלו קיימים כלל. חכמינו החמירו בעוון זה מאוד, והחשיבוהו כעבירה חמורה שבחמורות¹.

איננו מעריכים נכונה את כוחה של הלשון. הכוח האצור בלשונו גדול הרבה יותר מכל מה שנוכל לתאר לעצמנו. הרי זה כאילו ביצענו העברה בנקאית בכרטיס האשראי שלנו ובעקבותיה מתברר כי סכום עתק הועבר באמצעות כרטיס הפלסטיק הקטן ממדינה אחת לרעותה, והותיר אותנו בגירעון עצום. דומה עלינו בעת דיבורנו כאילו אנו עוסקים בחילופי מילים בלבד, בעוד שלמעשה

¹ מתוך "קריאה גדולה מגדולי ומאורי הדור" בתחילת הספר חפץ חיים השיעור היומי, הרב שמעון פינקלמן והרב צחק ברקוביץ

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
הדרכה תורנית
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

אנו הופכים עולמות? וידועה האמרה: אדם מקפיד על מה שמכניס לפה אך לא מקפיד על מה שמוציא מהפה.

ברצוננו לברר: מהם היסודות של מצוות שמירת הלשון? מה כוללת המצווה ומהם האיסורים השונים? מה ההבדל בין המושגים? וכיצד יכולה אפילו מילה אחת להיות חמורה כל כך?

מקור המצווה

מקור איסור רכילות ולשון הרע הוא בתורה בספר ויקרא (י"ט, ט"ז):

"לא תלך רכיל בעמך, לא תעמד על דם רעהו אגני ה'".

בפסוקים הבאים יש איסורים נוספים הקשורים לאיסור זה: "לא תשנא את אחיך בלבבך; הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ, וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֶטְא. לֹא תִקֵּם וְלֹא תִטּוֹר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ, וְאֶהְבֶּתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אֲנִי ה' (פסוקים י"ז-י"ח).

וכך כותב הרמב"ם²: "המרגל בחברו - עובר בלא תעשה, שנאמר "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא י"ט, ט"ז). עוון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל; לכך נסמך לו "לא תעמד על דם רעהו" (שם). וכן כתוב בירושלמי⁴: "תני רבי ישמעאל: "לא תלך רכיל בעמך" - זו רכילות ולשון הרע".

הגדרת האיסור

ישנם ארבעה סוגים של לשון הרע ורכילות (שלושת הראשונים אסורים מדאורייתא, הרביעי אסור מדרבנן). הרמב"ם מפרט זאת בספר המדע פרק ז', א':

1. **רכילות** – אדם אומר לחברו שמישהו אחר דיבר עליו, אפילו דברי אמת. "זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך וכך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני: אף על פי שהוא אומר אמת - הרי זה מחריב את העולם".
2. **לשון הרע** - דיבור בגנות חברו, אפילו דברי אמת. "יש עוון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה, והוא - לשון הרע... המספר בגנות חברו אף על פי שאומר אמת... והמספר דברים שגורמים... להזיק חברו בגופו או בממונו, ואפילו להצר לו או להפחידו".
לשון הרע בצנעה: סיפור בגנות אדם ללא הזכרת שמו, אבל מובן לכולם על מי מדובר.
3. **הוצאת שם רע** - דיבור בגנות חברו דברי שקר. "אבל האומר שקר - מוציא שם רע על חברו נקרא".
4. **אבק לשון הרע** - סיפור המשתמע לשני פנים, לטוב ולרע. ומוסיף הרמב"ם: "וכל המספר בטובת חברו בפני שונאיו - הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להם שיספרו בגנותו".
הרמב"ם מביא מושג נוסף: **בעל לשון הרע**, ומסכם:
"כל אלו הם בעלי לשון הרע, שאסור לדור בשכונתם, וכל שכן לישיב עימהן, ולשמוע דבריהם. ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר, אלא על לשון הרע בלבד".

² כני"ל

³ ספר המדע, הלכות דעות פרק ז', א'

⁴ גמרא ירושלמי פאה פרק א', הלכה א'

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
הדרכה תורנית
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

לסיכום ההגדרות⁵:

1. רכילות: שמספר לאדם מה אמרו עליו, דברים שמביאים למריבה - אמת; גנות; גם בלי גנות.
2. לשון הרע: גנות; אמת.
3. מוציא שם רע: גנות; שקר.
4. אבק לשון הרע: דברים שיכולים להתפרש גם לגנות או דברים שאין בהם גנות, אבל יגרמו ללשון הרע.

מהות המצווה

שמירת הלשון היא **התכנית האלוקית לחיים איזאליים** - רצון ה' הוא שיהיה טוב לבריותיו וזה על ידי שיהיה שלום ביניהם, כמו שמצאנו במקורות הבאים:
- "משורשי המצווה - כי השם חפץ בטובת הבריות אשר ברא וצווננו בזה כדי להיות שלום ביננו, כי הרכילות סיבה לריב ומצה ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות" (ספר החינוך מצווה רל"ו).

- וכן במדרש: "כך אמר להם הקב"ה לישראל, בניי... מה אני מבקש מכם, הא איני מבקש אלא כדי שתהיו אוהבין זה את זה, ותהיו מכבדין זה את זה, ותהיו יריאין זה מזה, ולא ימצא בכם לא עבירה ולא גזל ולא דבר מכוער" (אליהו רבה (איש שלום) פרשה כ"ו).

דיני התורה, בכל הקשור לדיבור, הם היסודות המביאים את בני האדם לחיים טובים בצוותא זה עם זה. הלכות שמירת הלשון הם הכלים להכשרתנו ביחסי אנוש. הם מלמדים אותנו כיצד להתייחס זה לזה בדרך הטובה ביותר, כיצד להימנע מלזרוע זרעי שנאה המביאים לכאב ולסבל, וכיצד לעקור מלבנו את הכעס, את המרירות ואת הקנאה, ולהסיר מעם ישראל את המריבות, את הפגיעות ואת המחלוקות.

וכמו שיש מצווה להימנע מדבר ומלשמע לשון הרע ורכילות – כך יש מצווה בלשון הטוב. למשל, הרמב"ם פוסק במצוות אהבת ישראל: "מצווה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר "וְאֶהְבֶּתְּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ" (ויקרא י"ט, י"ח). לפיכך צריך לספר בשבחו" (משנה תורה, הלכות דעות ו', ג'), כלומר כאשר אדם מספר בשבח חברו הוא מקיים מצוות עשה מדאורייתא של "וְאֶהְבֶּתְּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ".

אם כן, יש מצווה להרבות בדיבורים טובים, לגרום ולסייע שישמעו לשון טוב, ובזה מרבה אהבה ואחוה בין בריותיו של הקב"ה, ואשרי הזוכה לזה. כמו שכתוב בתהלים (ל"ד, י"ג-ט"ו): "מי האיש החפץ חיים, אהב ימים לראות טוב - נצר לשונך מרע; ושפתך מדבַר מרמה. סור מרע, ועשה טוב; בקש שלום ורדפהו".

אפשר לפרש כך: שאלה: מי האיש החפץ חיים? תשובה: אוהב ימים לראות טוב.

לראות טוב זו המטרה, ובאמצעות צעדים מעשיים - הלכות שמירת הלשון - יכול כל יהודי לראות את הטוב בזולתו. ראיית הטוב בזולתו היא המנוע המפעיל את שמירת הלשון.

⁵ ההגדרות מהאתר: החפץ חיים, ר' ישראל מאיר הכהן מראדין www.maxsoftweb.co.il/hh/

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
הדרכה תורנית
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

ה"חפץ חיים" כותב שאדם השומר על הלכות שמירת הלשון הופך בהכרח לאדם טוב יותר, מכיוון שהוא משתדל בכל פעולה מפעולותיו להימנע מלהכאיב ומלהזיק לזולתו, וכשהוא עושה זאת פעם אחר פעם ויום אחר יום - הוא מעצב את אישיותו.⁶

"שמירת הלשון פועלת למניעת כפירה בה'. בהוצאת דיבה (מוציא שם רע) יש חילול ה', שנוהג כאילו אין ה', שהרי בהנהגתו בהוצאת דיבה כפר באמונה בפרהסייה וחילל את אמונת ה' בעיני הבריות בכך שנהג כאילו אין אלוקים חס וחלילה, וכמו שנאמר בפסוק: "אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁנֵנוּ נִגְבֵּיר שְׁפָתֵינוּ אֲתַנּוּ, מִי אָדוֹן לָנוּ" (תהלים י"ב, ה'). "אשר אמרו" - בהוצאת דיבה אומרים ומפרסמים בזה - "מי אדון לנו" (ויש בזה...) התכחשות להנהגה הפרטית... ואוחז באמונת המקרה כאילו והעולם הפקר גמור ולית דין ולית דיין. "שפתינו אתנו - מי אדון לנו" (וייתכן שיהא האדם נראה כלפי חוץ כמאמין בה', אלא שאמונתו איננה מספיק ברורה ומצוחצחת עד כדי שיוכל לכבוש יצריו מכעס ונקימה ומלשון הרע ורכילות, ובפרט כשנדמה לו שבכך יתבסס מעמדו... אם כן, ירדה תורה לשורש הסיבה שהביאתו לכך, והוא כפירתו בהשגחה העליונה באופן ירוד ביותר... "מי אדון לנו"... שהוא מינות ממש"⁷.

הדיבור הוא הנפש ולכך אין חמור מפגם הפוגע בעצמות הנפש :

"הדיבור הוא נפשו של אדם, כנאמר (בראשית ב', ז'): "וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה" ותרגומו: 'לרוח ממללא' (מדבר). הרי שהדיבור הוא התבטאות הנפש באופן ישיר. והגוף על כל אבריו נחשב לחיצוניות ביחס לנפש שהיא פנימית, וכשם שאינו דומה מי שניזוקו בגדיו למי שניזוקו גופו ממש - כן אינו דומה המזיק ופוגם את נפשו באופן ישיר (היינו בדיבור אסור, שהרי הדיבור הוא הנפש) לפוגם ומזיק את אבריו שהמה ביחס לנפש כבגדים ביחס לגוף" (בראשית שם).

שמירה על ערך צנעת הפרט מול ערך חירות האדם וחופש הביטוי

הלכות שמירת הלשון מסדירות את אחת הנקודות העדינות והיסודיות שביחסי אדם וחברה. כשם שכל החירויות של האדם מותנות בכך שלא ייעשה בהן שימוש שיפגע בזולת, כך חירות הדיבור מותנית בכך שלא ייעשה בה שימוש לרעה. ולכן יראה כלשון הרע "המספר בגנות חברו... המספר דברים שגורמים, אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו, בגופו או בממונו, ואפילו להצר לו או להפחידו" (רמב"ם, הלכות דעות ז', ב'ה'). מול היסוד של חירות האדם עומד הכבוד לצנעת חייו של הזולת ולפרטיותו. בהלכה נאסר לא רק להציף לתוך חצר הזולת (היזק ראייה), אלא אף לרכל על הזולת ולהפיץ עליו דברים הפוגעים בכבודו או בפרטיותו, אף כשהם אמת, שנאמר: "לא תלך רכיל בעמיתך" (ויקרא י"ט, ט"ז)⁸.

חומרת איסור לשון הרע ועונשו

איסור לשון הרע חמור מהעבירות החמורות ביותר בתורה

⁶ עפ"י הקדמה לספר חפץ חיים, השיעור היומי, הרב שמעון פינקלמן והרב יצחק ברקוביץ

⁷ בים דרך - ויקרא, פרשת מצורע, ב' מאמר נ"ו - חטא הלשון, הרה"ג יעקב ישראל לוגאסי שליט"א

⁸ "חופש הביטוי וצנעת הפרט" פרשת בלק, תשס"ג, גיליון מס' 129. מקור הערך: מיכאל ויגודה, וכן "על לשון הרע ועל הענישה עליה במשפט העברי", נחום רקובר

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
הדרכה תורנית
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

כידוע, חרב בית המקדש הראשון בגלל שלוש העבירות החמורות בתורה: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, ואילו בית המקדש השני נחרב בגלל שנאת חינם. חז"ל משווים את חומרת שלוש העבירות שבגללן חרב הבית הראשון לחטא לשון הרע, השווה כנגד כולן⁹. חטא זה אף חמור יותר משלוש העבירות מכיוון שבעקבות חורבן הבית הראשון גלינו שבעים שנה, ואילו בעקבות חורבן הבית השני ארכה הגלות ועדיין לא נגאלנו. מתוך כך, כתיקון לחטא שנאת חינם שבשלו נחרב בית המקדש, עלינו להתעורר באהבת חינם: "ואם נחרבנו ונחרב העולם עמנו על ידי שנאת חינם - נשוב להיבנות והעולם עמנו יבנה על ידי אהבת חינם" (הרב קוק, אורות הקודש ג)¹⁰.

לשון הרע מרחיקה את האדם מה'

בדברי חז"ל נמצא שאין יותר חמור מעוון זה בכל התורה כולה. במדרש כתוב¹¹: "אמר רבי יהושע בן לוי: חמש תורות כתובות במצורע: "זאת תורת נגע צרעת" (ויקרא י"ג, נ"ט) וכד'. ללמדך שכל האומר לשון הרע עובר על חמישה חומשי תורה".

"אור החיים" הקדוש אומר בתחילת פרשת מצורע שאין לך דבר המרחיק את האדם מהבורא כלשון הרע. והרי האדם משתוקק לדביקות בבורא, ומתאמץ וטורח לעשות מצוות מהבוקר ועד הערב בתפילה, בתורה, בחסד ובכל מה שיכול לקרב את האדם לבורא. והנה לשון הרע שהאדם מדבר גורמת לריחוק האדם מבוראו כמו שאין שום עוון שמרחיק כך.

מצאנו בפרשת "תרומה" שה' יתברך מבקש לבנות משכן - "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח'), ונותן לנו הרגשה שאנו חשובים והוא מעוניין בנו, וכל רצונו בבניית המשכן רק להיות עמנו ובתוכנו, ודבר כזה מחזק אותנו מאוד. הקב"ה רוצה לשכון בתוכנו, ולשון הרע מרחיקה אותו.

משמעות עצומה למילה

"לְכָל מַלְאָה וּמַלְאָה יֵשׁ מִשְׁמַעוֹת עֲצוּמָה, וְכָל דְּבוּר רַע עַל הַזּוּלָּת מְעוֹרָר בְּשָׂמִים קְטְרוּג, הֵן עַל הַמְדַבֵּר וְהֵן עַל הַמְדַבָּר"¹². ואכן האיסור בהלכה כולל את כל צורות ההבעה, כדברי ה"חפץ חיים": "איסור זה של לשון הרע הוא בין אם הוא מספר עליו בפיו ממש או שהוא כותב עליו דבר זה במכתבו וגם אין בו חילוק בין אם הוא מספר עליו הלשון הרע שלו בפירוש ובין אם הוא מספר עליו הלשון הרע בדרך רמז, בכל-גווני בכלל לשון הרע הוא". וכן בעויות פה, תנועות ידיים וכדומה.

הקב"ה מתנהג איתנו מידה כנגד מידה על פי התנהגותנו

ה"חפץ חיים" מבאר בספרו "שמירת הלשון": "דכל זמן שישראל נוטרין לשונם ואינם מדברים לשון הרע, ורואים לכף זכות את מעשי זולתם... כן נוהג בהם הקדוש ברוך הוא ואינו רואה בס את הרע שבהם, אולם עוון לשון הרע... חורף דינם לדונם לא רק על חטא הלשון עצמו אלא לגלגל עליהם את כל חטאיהם".

⁹ ערכין ט"ו, א'

¹⁰ מתוך המאמר של הרב יהושע שפירא, "דברו על לב ירושלים" לפרשת ואתחנן באתר ישיבת ההסדר, רמת-גן

¹¹ ויקרא רבה ט"ז, ו'

¹² בים דרך ויקרא, הרה"ג יעקב ישראל לוגאסי שליט"א, פרשת מצורע ב', מאמר נ"ו, חטא הלשון קלקלתו ותקנתו.

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
הדרכה תורנית
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

מכאן שחטא הלשון הוא שמגלגל גם את יתר העוונות, ואפילו עוונות כעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים לא היו מקטרגים על ישראל, והיה הקדוש ברוך הוא דנם לזכות. הנהגת הקב"ה היא מידה כנגד מידה: "דכשאין בישראל דלטורין ומוסרים ובעלי לשון הרע, כמו כן סותם הקדוש ברוך הוא פה המקטרג העליון באמור לו: 'סתום פיך מרעה על בני כשם שסותמים המה פיהם מלדבר רע על זולתם, מוחלים זה לזה ומעבירים על מידותיהם'". אולם כשאנו חוטאים בלשון, אזי מידה כנגד מידה ניתן בדין רשות גם למקטרג העליון לדבר סרה על עם ישראל¹³.

עונשו של החוטא

ה"חפץ חיים" בספרו "שמירת הלשון" אומר שהעונש הכתוב בתורה הוא הצרעת, אבל היום שאין מצויה הצרעת, במקומה באה העניות: "עני חשוב כמת, הרי שהמדבר לשון הרע מתמוטטים נכסיו, ומכאן נבוא להקיש את עונש העניות לעונש הצרעת, דכמו שרפואת המצורע מצרעתו היא שלא בדרך הטבע, והוא על מנת שיחזה את האלוקים מבשרו וילמד לבטוח בה', כן העני, שבה לעניות זו מלשון הרע שהוא מהעדר מידת הביטחון כמבואר, כן תרופתו שיפזר ממונו לצדקה, ובכך יחזק את מידת בטחונו בה' בדרכים הנוגדים את הטבע, ואז שב ורפא לו".

לשון הרע לתועלת - מותר

חובת הערבות ההדדית: בספר ויקרא ה', א' כתוב: "אם לא יגיד וְנִשָּׂא עֲוֹנוֹ". מפסוק זה למדו חז"ל¹⁴ שכל היודע מידע מסוים שיש בו כדי להועיל לזולת או לחברה - חובה עליו למסור אותו. לכאורה עומדת חובה זו בסתירה לאיסור לשון הרע, שלפיו אסור לאדם למסור לזולת כל מידע על אדם אחר, אפילו אם זה מידע אמיתי, אלא שכאן מתגלה התפיסה החברתית של התורה בכל הדרה. לא הפרטה, שבה כל אדם דואג לעצמו בלבד, אלא ערבות הדדית לפרט ולכלל. מאמר חז"ל "כל ישראל ערביין זה בזה"¹⁵ אינו רק המלצה או מליצה, אלא חובה חברית וחברתית. אסמכתא נוספת למצווה של "אם לא יגיד וְנִשָּׂא עֲוֹנוֹ", לומדים מהפסוק "לא תעמוד על דם רעך" (ויקרא י"ט, ט"ז). משמעותה של מצווה זו היא הטלת אחריות על כל אדם המסוגל למנוע נזק מחברו, לגלות אחריות זו, ולעשות הכול כדי למנוע מחברו נזק, בין נזק גופני ובין נזק ממוני. עמד על כך מרן ה"חפץ חיים" זצ"ל (בספרו "שמירת הלשון") וקבע כמה כללים שעל פיהם יש לנהוג במסירת האינפורמציה, ובהם:

- צריך לראות בעצמו ולא לשמוע מאחרים
- צריך לעיין היטב במקרה
- צריך לנסות להוכיח את המזיק, אולי יחזור בו וישיב את הנזק
- צריך שכוונת המספר תהיה לתועלת
- אם יש אפשרות לפתור את הבעיה ללא אמירת לשון הרע, אסור לומר לשון הרע¹⁶

¹³ הרב לוגאסי, שם

¹⁴ גמרא בבא קמא נ"ו, ע"א

¹⁵ מדרש ספרא, ויקרא כ"ו, ל"ז

¹⁶ על פי מאמר של הרב יעקב אריאל: "זכות הציבור לא לדעת" באתר שלו

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
הדרכה תורנית
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

קשיי המצווה והדרכות לקיומה

ה"חפץ חיים" האמין באמונה שלמה כי מצוות לא ניתנו אלא אם אפשר לקיימן. לכן עם כל הקושי העצום הנובע מטבע אנוש, ביקש ללמד שאפשר לנצח את הנטייה הטבעית של האדם לדבר לשון הרע או לפחות לצמצם אותה. בספרי המוסר יש הדרכות רבות כדי להצליח בקיום המצווה, לדוגמה:

- לימוד זכות
- עין טובה ורדיפת שלום
- להתרגל לא להזכיר בכלל שמות של אנשים אחרים
- מסירות נפש
- לימוד מוסר
- לבדוק את עצמך לפני ההתפרצות
- הטבה וחסד דווקא למי שלבך כבד עליו
- לא לשמור בלב
- תפילה

על ה"חפץ חיים"

מדברי הגדולים

מעיד עליו הרב אברהם יצחק הכהן קוק: "קרוב לשני יובלות האיר בעולמנו אור יקרות, אשר רק הדורות הבאים יוכלו לפרט את פרטי הנגוהות אשר הופיעו עליו מזיו הקודש של עמוד אור זה, זה היה הגאון הקדוש רבי ישראל מאיר הכהן זצ"ל, שנלקח מאתנו, לדאבון לבנו, ביום כ"ד לירח אלול בשנת תרצ"ג (1933)..."

זאת הייתה נפש מהנפשות היותר מתוקנות. נשמה... שאין לה בעולמה כי אם החפץ הטוב היותר עדין והיותר קדוש שכולו כלול הוא בקשר המוחלט של החיים רק כדי לעשות רצון קונו, לעשות נחת רוח למי שאמר והיה העולם, על ידי הרמת ערך החיים היחידים של עצמו, ועל ידי הרמת החיים הכלליים של עם ישראל כולו. זה היה כל התוכן של חיי הפלאות הקדושים אשר לאיש הגדול הזה, ענק הצדק והחסד. חפץ פנימי להועיל אל הכלל, לזכות את הרבים. זה היה קבוע בנפשו בתור עמוד החיים שלו.

הלב הקדוש והטהור הזה נצבט ממש מרוב צער כאשר חש בחושו הבריא, את האומללות שבחיים. ביחס להפקרות הנוראה השולטת בחיי החברה בנוגע לאיסורים החמורים שבתורה הנוגעים לטהרת הדיבור ואיסורי רכילות ולשון הרע בייחוד, ולא היה מוצא מנוח בנפשו עד אשר עלה בידו ליצור את יצירתו הקדושה הראשונה שעל שמה נקבע שמו הגדול לדורות הוא הספר המקודש "חפץ חיים" הכולל הלכות איסור לשון הרע ורכילות לפרטיהם באופן מעובד ומדויק עם מבוא נפלא ורב ערך, וכולו הוא הלכות פסוקות מבוססות על יסודות חזקים ממקורות התלמודים הבבלי הירושלמי התוספתא הספרא והספרי ודברי הראשונים עמודי ההוראה ועם זה ביאור ערוך במשא ומתן ישר להראות את המקורות שמהם שאב את כל דבריו על פי יסוד ההלכה...

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
הדרכה תורנית
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

ועם זה ידיו היו נטויות עד ימי הזקנה המופלגה ועד בכלל לכל דבר החזקת התורה שבה היו כל מעיניו, ובזריזות של נוער נסע במהירות מיוחדת לכל המקומות אשר נועדו לחזק בהם על-ידי מפעלים ואסיפות את עמודי התורה וחיזוק הישיבה.

אלה הדברים הנם רשמים קצרים וקלים מאוד מחיי איש הפלאות אשר זכינו להקביל את פניו הקדושים ואשר הדור כולו היה משפע באמת מקדושת חייו ומטהרת מידותיו הנאצלות. ובעוונותינו הרבים נסתם בעדינו האור הגדול הזה. ושמשה של היהדות הטהורה שקעה בהילקח מעל ראשינו עטרת ראשינו הגאון הצדיק הנורא ז"ל. יהי זכרו ברוך ונשמתו תהא צרורה בצרור החיים להמליץ טוב בעדנו ובעד כל בית ישראל להביא לנו את גואל הצדק במהרה בימינו, אמן¹⁷. הרב צבי יהודה היה אומר "שלא לחינם שלח לנו הקב"ה את ה"חפץ חיים" דווקא בדורנו, כדי להכין את ישראל להתחזק בהלכות לשון הרע, שכמעט ולא נודעו עד ימיו, כחלק מן ההכנות לקראת הגאולה".

תולדותיו

ישראל מאיר הכהן מראדין (1838 – 1933), המכונה ה"חפץ חיים" חיבר ספרים רבים. המרכזיים שבהם: "חפץ חיים" ו"שמירת הלשון" - על דיני לשון הרע. "משנה ברורה" - פירוש ל"שולחן ערוך" חלק "אורח חיים".

רבי ישראל מאיר הכהן הגיע לכלל מסקנה כי איסורי לשון הרע ורכילות הם נושא שולי בספרות ההלכתית, בבחינת מצווה שאין לה הופכין, וקשר את התארכותה של הגלות בעבירה על איסורים אלה.

לדעתו, בהעדר ספר המרכז את ההלכות בנושא זה נתמוטט העניין מכל וכל, כי ממילא הורגל האיש לדבר כפי שיזדמן שיצא מפיו, ולא להתבונן בו מתחילה פן דבר זה נכנס בכלל איסור רכילות ולשון הרע¹⁸. לכן חיבר בתחילה בעילום שם, ורק לאחר שנים הרבה בשמו, את ספר ההלכה "חפץ חיים", בבקשו לרמוז לפסוק במקרא: "מי האיש החפץ חיים אהב זמיו לראות טוב? נצר לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה" (תהילים ל"ד, י"ג-ט"ו).

הספר יצא לאור בראשית שנות השבעים של המאה ה-19. כעבור שנים אחדות כתב את ספרו "שמירת הלשון", כשהוא רומז לפסוק במשלי כ"א, כ"ג: "שִׁמְרֵ פִּי וּלְשׁוֹנִי - שִׁמְרֵ מִצְרֹת נַפְשׁוֹ", שעניינו דברי חז"ל בתחום זה. מאז נכרך שמו של ה"חפץ חיים" במאבק בלשון הרע.

נוסף על ספרים אלה חיבר ספר על המצוות הנוהגות בזמן הזה - על טהרת המשפחה, על הדרכות לנידחי ישראל ועוד. הוא היה פוסק הלכה מובהק, וכתב פירוש "משנה ברורה" ל"שולחן ערוך" חלק "אורח חיים". הפירוש הכולל את דיני היומים בחייו של האדם היהודי - תפילה, שבת ומועדים, נהיה לאבן יסוד שהכול נזקקים לה¹⁹.

סיום

¹⁷ על ה"חפץ חיים" זצ"ל, מתוך מאמרים - הרב קוק

¹⁸ הקדמה לספר "חפץ חיים"

¹⁹ לפי ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
הדרכה תורנית
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

אל לנו להירתע ולהרחיק מאיתנו את העיסוק בהלכות שמירת הלשון, אפילו שההלכות נראות כקשות ואולי בלתי ניתנות לקיום מלא. עצם ההשתדלות במצווה חשובה זו (שהיא כלי לחיים טובים וכלי לקבלת הטוב והשפע האלוקי) ואפילו במעט, מביאה את הנושא למודעות שלנו, ועוזרת לנו להכניסה להרגל של קבע בתוך חיינו.

מסופר על עשיר אחד ששמע על ה"חפץ חיים" ובא לבקרו, ורצה לרכוש את כל ספריו. ה"חפץ חיים" הציע לו את כל ספריו - "משנה ברורה", "ליקוטי הלכות", "שמירת הלשון" ועוד הרבה. העשיר קנה הכול מלבד ספר "חפץ חיים" על הלכות לשון הרע. שאל אותו ה"חפץ חיים": "מה דופי מצאת בספרי זה שאינך חפץ לקנותו?" ענה לו אותו עשיר: "חלילה, אלא פשוט איני יכול לקיים ספר זה מכיוון שנסובות עסקי מסובבות על רכילות ולשון הרע ולא שייך לי לקיים מה שכתוב בזה".

ענה לו ה"חפץ חיים" שעצתו שיקנה ספר זה ויקרא בו, ואם יועיל לו רק בשביל להיאנח בסוף היום על לשון הרע שדיבר אותו יום - כדאי הוא לו! שווה היא אותה אנחה הרבה מאילו לא ייאנח כלל. הרי אף לחרטה בלבד כבר יש משמעות גדולה ועצומה, ובזה כבר נגע במצוות התשובה שמקורה חזרה לאבינו שבשמים, וכל "חזרה" יש לה חשיבות²⁰.

הרבנית קנייבסקי, במכתבה על מצוות שמירת הלשון

"ראיתי כתבה מהרב סגל ממנציסטר זצ"ל, שאומר "שלא ראה בימיו אדם שלמד כל יום שתי הלכות בשמירת הלשון ולא נושע - הן בילדים, והן בזיווגים, הן ברפואה, הן בפרנסה, והן בחינוך ילדים. והבטיח שמי שילמד ב"חפץ חיים", יהיה עורך-דין שלו בשמים".

"ראינו ניסים גלויים מאנשים שקיבלו על עצמם שתי הלכות כל יום ונושעו". היא פונה לציבור הנשים, ומבקשת: "ועכשיו, נקבל כולנו על עצמנו, בלי נדר, ללמוד כל יום שתי הלכות של שמירת הלשון ולהתפלל בכוונה גדולה, כי תפילה היוצאת מן הלב מפה קדוש ששומר על לשונו מתקבלת מיד לפני בורא עולם ומונעת הרבה אסונות וצרות ומביאה ישועות לעולם, ולעתיד לבוא יראו לכל אחד כמה נפלאות, כמה נפשות הציל. ובזכותן נשים ובנות, יקרות וצדיקות, נזכה במהרה לביאת משיח צדקנו בימינו. יהי רצון שהקדוש ברוך הוא ימלא כל משאלות לבכן לטובה".

הבטיח הקב"ה שלא ייכנס בבית המקדש של מעלה עד שיעשו ישראל בית המקדש של מטה. וכל זמן שאין אנו מתקנים את מעשינו, לא יוכל בית המקדש להיבנות ואין הקב"ה יכול להיכנס בבית מקדשו של מעלה. ואם כן, תשוב גם עלינו השאלה החמורה: "מדוע תהיו אחרונים להשיב את המלך, מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, אל ביתו? הגם שסוף יתוקן הדבר בעל כורחנו, אבל למה נהיה אחרונים ועל כל יום ויום שאנו מתרשלים תיפול השאלה גם עלינו.

על כן, נזדרז נא אנחנו כולנו, כל אחד ואחד, לעקור שנאת חנם ועוון לשון הרע מאיתנו, ואז ישוב המלך מיד אל ביתו, וכל אחד שימהר לתקן הדבר יזכה זכות גדולה.

תפילה לשמירת הלשון:

"רבונו שֶׁל עוֹלָם, יְהי רַצוֹן מִלְפָּנֶיךָ,

²⁰ "ביום דרך" וויקרא, פרשת כי תצא א', מאמר צ"ז הרה"ג יעקב ישראל לוגאסי שליטי"א

בע"ה
טהרת הלשון, חומרים למורים
הדרכה תורנית
מפתח הלב מתוך אמונה, המנהל לחינוך דתי

אל רחום חנון שתזכני היום ובכל יום,
לשמר פי ולשוני מלשון הרע ורכילות ומקבצלתם.
ואזהר מלדבר אפלו על איש יחידי,
וכל שכן מלדבר על כלל ישראל או על חלק מהם,
וכל שכן מלהתרעם על מדותיו של הקדוש ברוך הוא.
ואזהר מלדבר דברי שקר, חנפה, לצנות, מחלוקת,
פעס, גאווה, אונאת דברים, הלבנת פנים, וכל דברים אסורים.
וזכני שלא לדבר כי אם דבר הצריך לענייני גופי או נפשי
ושיהיו כל מעשי ודבורי לשם שמים".²¹

²¹ מרבנו החפץ חיים זצ"ל מספר "חובת השמירה"

